

Проф. др Бранко С. Ристић¹⁵

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП РОМАНУ „ХАЈДУЦИ“ БРАНИСЛАВА НУШИЋА

Апстракт: Почетак савременог српског романа за децу и младе чине „Хајдуци“ Бранислава Нушића. Осим значаја који има за развој књижевности за децу, роман „Хајдуци“ је важан сегмент наставе књижевности због обавезности интерпретације овог романа која је прописана наставним планом и програмом за пети разред основне школе. Осим својих вредности, које авантуристички роман „Хајдуци“ има са књижевноуметничке тачке гледишта, у раду ће бити анализиран са становишта дидактичко-методичког приступа као и тиво за интерпретацију засновану на истраживачким задацима.

Кључне речи: роман, „Хајдуци“, дидактичко-методички приступ, интерпретација, истраживачки задаци.

Бранислав Нушић, песник, писац, романијер и комедиограф високог домета. Рођен у Београду 1864. године, студирао права у Грацу и Београду. Због сатиричне песме *Два роба* био је две године у затвору. Био је дипломата, затим управник Народног позоришта у Београду и Новом Саду. Учесник је Првог светског рата, прешао Албанију пешице, а после рата постаје први начелник Министарства просвете и управник позоришта у Сарајеву.

Нушић је своје стваралаштво, као сви млади људи, почео стиховима, али је под утицајем Гогоља, великог руског писца, убрзо прешао на стварање комедије. Тема његовог комедиографског рада јесте српска провинција под Обреновићима, а такође и српска престоница с почетка XX века и између два рата. У делима овог нашег великог комедиографа нашао се свет од општинских писара и чиновника до народних посланика и министара. Бранислав Нушић, српској књижевности је дао изванредну реалистичку слику народног живог духа и прекрасне опсервације. Он је сликар оштрог ока који је запажао све негативне појаве свога времена и бритким пером као мачем, критиковао и исмејавао бележећи све на папир. Умро је у Београду

¹⁵ braris9@gmail.com

1938. године, у седамдесет четвртој години. Његово стваралаштво обележено је, као што је већ поменуто прво, и остварењима у пољу драме. Написао је комедије: *Пут око света*, *Сумњиво лице*, *Протекција*, *Народни посланик*, *Свет*, *Госпођа министарка*, *Ожалошћена породица*, *Др*, *Покојник*, док његово прозни опус сачињавају: *Хајдуци* (роман за децу), *Аутобиографија*, *Приповетке једног каплара*, *Рамазанске вечери*, *Опитинско дете*, *Бен Акиба*, *Кнез Иво од Семберије*, *Хаџи Лоја*, *Навод*, *Тако је морало бити*, *Јесења киша*, *Пучина*, *Иза Божјијих леђа*.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП РОМАНУ „ХАЈДУЦИ“ БРАНИСЛАВА НУШИЋА

Од кад човек зна за себе, он је тежио да упозна свет, људе око себе, ствари, прибележи или упамти догађаје и сл. У тој људској тежњи да се маштарије, снови, жеље и лепота забележе, упамте, човек је створио писмо, тим писмом бележио свет око себе и догађаје да их не би заборавио и тако се рађала постепено књижевност.

Ако нам се ова напред изречена констатација допада, шта ћемо ми онда писмом забележити после читања романа *Хајдуци*? Јер у свему што око нас видимо, прочитамо, ми покушавамо да оно што нам се свиђа и што нам улепшава тренутак живота некако упамтимо. Али да ли све може да се запамти? Свакако да то није могуће, али је могуће то нешто забележити, записати, да се не би заборавило, јер како неко учен некад рече: „Све што није записано као да није ни речено“, боље речено, као да се није ни догодило.

Али авај са нашим јунацима, јунацима овог романа, који су онако, као ми, понекад распојасани, разбарушени, притиснути школским бригама и проблемима, свашта се догађало. Догађало се то, пре равно сто тридесет и три година, у време када је Нушић такође био деран и то ту негде близу вас. Наш писац је врло истинито, онако како јесте, описао живот.

Своје јунаке, који се као на филмском платну мотају ту негде око нас, чика Нушић је насликао налик на нас, неке њихове особине мало је преувеличао, оне друге умањио, нешто намерно заборавио, богме и подоста додао и тако начинио дечачку дружину спремну на све и наденуо јој име *Хајдуци*. Е, ту почиње прича, догодовштине, смех до суза. Ко су те силне делије без мане и страха који себе називају ХАЈДУЦИМА, ко: Чеда Брба, Жика Дроња, Сима Глуваћ, Лаза Цврца, Миле Врабац, Мита Трта и остале делије спремне на силна јунаштва и велика дела.

Сви смо се ми некада дружили с Гуливером, Робинсоном Крусом, Томом Сојером и читали без даха романе Валтера Скота или Бранка Ћопића. Све ове књиге препуне су необичних догађаја из детињства тих дечака и девојчица који су у несташним годинама детињства. Те књиге, романи који су препуни тих пустоловина и авантура својствених само деци, због таквог садржаја називају се пустоловни или авантуристички романи. Међутим, чика

Нушићеви „хајдуци“ нису баш имали истинске пустиловине, њихова борба са магарцем не би могла да понесе епитет славне борбе или тешког јуначког боја, а поготову сусрет Нушићевих „јунака“ са љутим очевима по повратку из хајдучије. Заправо, када се ова Нушићева књига погледа у целисти, види се да то није прави авантуристички роман.

Хајдуци, то је заправо изванредна пародија на авантуристички роман, подсмех сопственим јунацима и њиховим делима. Нушић је у правом смислу хумориста који се смеје пуним срцем, његов смех је благонаклон у *Хајдуцима*, те зато овај роман поред свог наслова носи епитет хумористичан, а не сатиричан, наш се писац не руга, није критичан, није оштар и зато га деца и воле и он толико дуго траје са својим делом.

Добра књига је она која нас научи нечему и с правом Бранислав Нушић поручује деци: „Ако се моји мали читаоци из ове приче немају чему подучити, извесно је да ће се имати чему насмејати. Највише можда мени“.

Да, истина је, ова је књига највећим својим делом аутобиографска. То заправо значи да је и сам наш писац учествовао у тим догађајима. Чика Нушић је своје *Хајдуке* написао при крају свог живота, имао је негде око седамдесет година, када је осетио истинску жељу да још једном оживи своје детињство. У Предговору првог издања *Хајдука* Нушић истиче да је ово дело које у себи носи и аутобиографске црте: „ова прича није потпуно измишљена, већ... сам је ја, у свом детињству, одистински преживео, а то ће рећи да ова прича описује живот деце која су данашњим њеним читаоцима дедови“.

Сима Цуцић, наш познати критичар, с правом истиче да: „Предмет ове књиге је врло стар. Датира још од прве школе. Откако је школа, увек је било ђака који је нису волели. То је и разумљиво када се зна да се деца уопште тешко привикавају на једноличности школског живота. Поред тога свако дете преживљава свој критични период, кад је склоно свакој авантури. Треба само да се нађе добар камен па да искра искочи свом силином! Признајмо да смо сви ми, ако нисмо то извели, бар много размишљали о разним пустиловинама! Као што се види, предмет је врло благодаран и до сада обилато искоришћаван. Али то није сметало да Нушић да једно сасвим особено, нушићевско дело. Изгледа да је ту доста евоцирано и пишево детињство. Отуда је тон причања тако присан, а све личности тако свеже и тако јасно оцртане. Нушић је успео да нам у згодама ђака ванредно дочара и оно доба које је иза нас све тако блиско и драго“. Нушић је написао ову хумористичну књигу далеке 1934. године, она је и данас и те како актуелна и вредна. Њен хумор, њени јунаци још увек изазивају смех до суза свим генерацијама, ту је њена велика вредност, јер наша књижевност за децу и дан данас вапи за оваквим књигама пуним истинског хумора и здравог смеха.

Хајдуци у својој завршници имају изражено наворученије и то овој књизи даје епитет мало изражене дидактичности. Због ове своје црте књига је поприлично изгубила у уметничком погледу. Писац је хтео да младе

генерације и оне које долазе усмери и подучи на личном примеру. Ова мана заправо више у себи крије једну изражену психолошко-педагошку особину која јој даје за право да буде баш таква каква јесте, књига која у потпуности разбија једну увек присутну дечију илузију, бежања од куће. Деци ова књига не дозвољава да испадну смешна, да буду исмејана од старијих, а то је за младе људе, децу, велика, ако не и највећа увреда и морате признати, понижење.

Нушић је у овој збирци прича у сваком случају себе наметнуо више као васпитача него као аутохтоног аутобиографског приповедача који је у српску књижевност за децу унео нове мотиве, нове теме и поступке. Писац *Хајдука*, пишући ово дело, успео је себе да наметне као неког ко је израстао у универзалног писца за децу, који је анегдотским начином испредања приче обогатио српску прозу за децу и ударио јој снажне темеље који и данас непомично стоје. „Естетска вредност романа *Хајдуци*, остварена је на његовој хумористичкој – авантуристичкој и забавно – дидактичној компоненти и необичној снази писца да у наративносценском поступку оствари реалну и на моменте гротескно слику живота“ (Милинковић, 2010: 185).

Ова књига, намењена за лектуру ученицима петог разреда, врло је допадљива и поучна. Међутим, да би се ученици подстакли на читање и припремили за анализу романа, потребно је адекватно мотивисати ученике. Јасно је да саопштавање списка лектуре за дугорочно читање доводи до успеха онда када се константно и системски спроводи и дуготрајно мотивисање ученика за такву активност. Дубље и конкретно припремање ученика за анализу врши се припремним задацима који омогућавају добру припремљеност ученика за књижевну интерпретацију на часу. При саопштавању списка лектуре, дају се ученицима први, глобални припремни задаци. То су, заправо, упутства којима се ученицима говори да своје импресије о прочитаним делима бележе, да при том воде рачуна о специфичностима дела које читају, да сами процењују која места у тексту треба забележити, која цитирати итд. На овај начин читање лектуре већ у почетку добија организован и систематичан приступ.

Чеда Брба, Жика Дроња, Лаза Цврца, Миле Врабац; Сима Глуваћ и Мита Трта воде ученике у још једну авантуру, воде их у – хајдуке.

Ко су заправо ови горе наведени дечаки – хајдуци?

У које су они време живели?

Ко је тај човек који после толико година пише о тој веселој дружини?

Да ли су вам згоде и незгоде ваших вршњака биле смешне?

Оваквим питањима ученици се подстичу да бележе општа места у роману и записују основне податке о времену и месту радње, прате развој фабуле и ликова.

Након глобалних припремних задатака, учитељ може те задатке рашчланити на конкретне припремне задатке који од ученика траже припремање за час анализе романа. Кад је у питању обимно дело, њих ваља благовремено дати како би ученици стигли да их ураде. Давање оваквих задатака сада има и улогу мотивисања и самосталног ангажовања ученика на изучавању дела. Да би се ученици припремили за целовиту анализу романа, даје им се група радних задатака који у целини „покривају“ уметнички свет романа.

Пример конкретних припремних задатака за интерпретацију романа *Хајдуци* Бранислава Нушића

Конкретни припремни задаци ученицима се дају по групама и могу бити различитих нивоа тежине, груписани према ранијим постигнућима ученика и формулисани у виду сарадничких императива.

Прва група

Чиме се то ови ваши вршњаци баве четвртком по подне и недељом када се састану код свог „храстовог стабла“?

О чему они тамо причају?

Какве они то приче испредају?

Друга група

Нушићеви јунаци су по годинама слични, слични су по свом понашању, учењу, али нам писац открива и неке разлике међу њима. Њихови надимци много говоре о њима. У роману нас писац упознаје како је ко од његових јунака стекао свој надимак. Подвуци места у којима је то описано.

Који вам је јунак из књиге најдражи, ко је вас опчинио? Опишите свог јунака и објасните зашто сте баш њега изабрали.

Ко је вођа дружине и како се баш он наметнуо да буде вођа?

Трећа група

Догађај са Мамутом је врло интересантан: да ли се овај догађај стварно догодио или је то само бујна машта и пушта жеља Чеде Брбе?

Због чега чланови дружине верују у Чедину причу иако знају да се није догодила? Како то ви можете да објасните?

Да ли вам се догодило да нешто у животу толико желите да вам се догоди, да вам се уистину чини да је то заиста било и да се догодило?

Четврта група

Како се родила идеја код дечака да се одметну у хајдуке?

Шта су ови дечаки мислили и причали о школи, какви су то они били ђаци?

Врло занимљиви догађаји су када наши јунаци крећу у шуму, то изазива урнебесан смех. Дружина се јуначи, пуна је куражи, састанци се одржавају у воденици, заклетва се полаже на гробу Максе Жабе, а са друге

стране, предивна кућна атмосфера, за столом се вечера и слади са питом од вишања, мајка је буна нежности и топлине. Чланови дружине су присутни и на једном и на другом месту и то изазива, такође, смех. Догађај који, такође, изазива смех, јесте доживљај Симе Глуваћа и његових другова. Покушајте да, по свом избору, неки догађај препричате занимљиво и духовито.

Догађај није само довољно назвати смешним да би он то уистину био, већ би ви требало својом причом да покажете то смешно другима.

Пета група

Опишите „прву борбу“ наших јунака и њихову „погибију“ на друму. Пронађите речи и изразе које писац користи да нам то опише и шта је то што је у вама изазвало смех. То што сте пронашли, забележите у своје свеске, тако ће вам остати у трајном сећању и никада га нећете заборавити.

Испричајте како је почело хајдуковање ове мале дружине, али одабране. Да ли личи овај први дан на неки мали излет у шуми?

Шта то ови дечаци деле међу собом, па нас тиме упућују да се заправо ради о хајдучкој дружини?

Шеста група

Каква је била прва и последња ноћ у шуми? О њима напишите задатак: „Прва и последња хајдучка ноћ“.

Прве ноћи, уз ватру, наши јунаци су кратећи време причали разне догодовштине. Чија је догодовштина била најлепша и најзанимљивија?

Свака прича у себи носи неку поуку, да ли и ове приче имају неку своју поуку?

Седма група

Наши јунаци се врло брзо враћају из „хајдучије“ и то с магаретом приде. Како се то они враћају и где их спроводе?

На крају нам писац даје прилику да видимо прави бој. Ко су учесници боја и ко то дели правду?

Дечаци су убрзо увидели да су погрешили, да ли се они кају због тога?

Након поделе задатака и припремања за час, активност ученика на часу може се видети из испред наведених задатака, може се огледати у усменом излагању, читању подвучених делова у роману који описују неки догађај или лик, описивањем или причањем на неке од тема, увиђањем и закључивањем о њиховим могућим реакцијама на поједине ситуације које је писац предочио јунацима, итд.

Обимност романа омогућава разноврсност поступака и облика ученичких активности за интерпретацију на часу. Након анализе романа отварају се могућности за писмено и усмено изражавање што помаже повезивању подручја књижевности са подручјем говорне културе и писмености у настави српског језика.

Литература

- Вучковић, М. (1993): *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Илић, П. (2003): *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси – методика наставе*, Нови Сад, Змај.
- Лешић, З. (2010): *Теорија књижевности*, Београд, Службени гласник.
- Милинковић, М. (2010): *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу*, Нови Сад, Међународни центар књижевности за децу, Змајеве дечје игре.
- Николић, М. (2010): *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Петровић, Т. (2001): *Историја српске књижевности за децу*, Врање, Учитељски факултет.

DIDACTIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE NOVEL „HAJDUCI“ BY BRANISLAV NUSIC

Summary: *Modern Serbian novel for children and youth begins with 'Hajduci' by Branislav Nusic. Apart from being important for the development of literature for children, this novel is important for teaching of literature as it is put on a compulsory reading list for the 5th grade of primary school curriculum. The literary and artistic values of this adventure novel will be analyzed in this paper by the didactic methodological approach as a subject matter for interpretation based on research tasks.*

Key words: *novel Hajduci, didactic and methodological approach, interpretation, research tasks*

ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА РОМАНА БРАНИСЛАВА НУШИЧА „ГАЙДУКИ“

Резюме: *Роман "Гайдуки" Бранислава Нушича положил начало современному сербскому роману для детей и юношества. Роман "Гайдуки" внес неоценимый вклад в развитие детской литературы и является важным элементом преподавания литературы, так как в плане и программе пятого класса предусмотрена обязательная интерпретация этого романа. Кроме характерных особенностей, которые с литературоведческой точки зрения содержит приключенческий роман "Гайдуки", в работе будут проанализированы дидактические и методические подходы как материал для интерпретации, основанной на научно-исследовательских задачах.*

Ключевые слова: *роман "Гайдуки", дидактический подход, методический подход, интерпретация, исследовательские задачи.*